

ÎN CĂUTAREA PIETREI FILOSOFALE: MIRCEA ELIADE – 100 DE ANI DE LA NAȘTERE

Vasile ȚAPOC

Catedra Filosofie și Antropologie

Eliade, the great scholar of religion and myth, whose explorations of archaic 'realities' in *The Myth of the Eternal Return* and *Archaic Techniques of Ecstasy* regenerate the heart sickened by history, horrified by philosophies of progress, was one of that group of remarkably gifted Romanians in exile which included Brancusi, Paul Celan, Emile Cioran, Ionesco and others. As a theorist of myth, Eliade ranks along with Levi-Strauss, Malinowski and Cassirer.

„Anii de formație ai lui Mircea Eliade
ar trebui să constituie pentru fiecare adolescent
un îndreptar, un strălucit exemplu”.
Mircea Handoca, *Viața lui Mircea Eliade*

Mircea Eliade s-a născut la București, la 13 martie (28 februarie, stil vechi) 1907, ca fiu al lui Gheorghe Ieremia. Acesta în 1899, din admirație față de scriitorul și omul politic Eliade-Rădulescu, cel care în 1848 a citit la Islaz în numele Comitetului Revoluționar *Proclamația* care anunța că Țara Românească este independentă legislativ și administrativ prin înlăturarea protectoratului străin – și-a schimbat numele în Eliade.

Tot la București, mai întâi la școala primară din strada Mântuleasa și apoi la Liceul „Spiru Haret”, M.Eliade face primii pași în universul cunoștințelor. Dorința de perfecțiune, de autodepășire, permanenta aspirație spre noi și fascinante tărâmurii ale cunoașterii sunt caracteristicile care de acum se observă la elevul cu vocație de savant, care era Mircea Eliade. Însă scânteia acestei vocații n-ar fi fost valorificată, dacă ar fi lipsit munca îndârjită, perseverentă, continuă. Înțelegând toate acestea, M.Eliade înainte de a fi împlinit 15 ani își impune un program strict:

„Ce trebuie să fac:

1. Să-mi pregătesc zilnic lecțiile, ca să cunosc concepțiile didactice și să pot să le combat.
2. Să citesc în fiecare zi o carte românească sau să încep, să continui alta. Critica se impune.
3. Să traduc în fiecare zi o pagină din volumul *Die gluckene Glocke* și să notez cuvintele și cinci numere din *Manualul didactic*.
4. Să învăț în fiecare dimineață trei cuvinte franțuzești, *dar să le învăț*. La prânz, seara, operația se repetă.
5. Să scriu în fiecare zi cel puțin zece pagini, literatură sau știință. Și transcrisul se socotește.
6. Să nu neglijez laboratorul, pianul și fanfara.
7. Tot timpul liber să mi-l petrec printre cărți sau animale. Să nu pierd nici o secundă cu fleacuri. Gimnastică nu trebuie să fac decât seara și la școală.
8. Să citesc, înainte de a mă culca, câte o pagină de educație.

Așa să m-ajute voința! [1, p.8].

Și voința a fost nevoită să-l ajute, deoarece adolescentul Eliade face exerciții de educare a voinței, dormind patru sau cel mult cinci ore pe noapte. Avea nevoie de timp, pentru că trebuiau citite cărțile adunate în vrafuri pe masă și în rafturi și pentru că începuse să scrie în zeci de caiete rezumate, critici, articole și chiar romane.

La 16 ani, de rând cu greaca, latina, franceza și germana mai învăța italiana ca să-l poată citi în original pe Papini, engleza pentru a putea studia opera lui Fraser și mai începe să studieze ebraica, persana și sanscrita. Jurnalul anilor de liceu al lui M.Eliade oferă un bogat material documentar asupra personalității în formare a autorului lui, a felului cum, treptat, pasiunea pentru științele naturii e înlocuită cu cea pentru chimie, iar aceasta din urmă cu preocupările de filosofie, orientalistică și istoria religiilor.

Tot în anii de liceu a învățat să asimileze învățămintele izvorâte din cultura clasică românească, „sorbindu-i” pe Eminescu, Hasdeu și Iorga, idoli ai adolescenței și tinereții sale. Liceul l-a învățat să evite superficialitatea cugetării, „lipsa de plan, obscuritatea exprimării, retorismul searbăd, șirul de fraze dezarticulate” și să impună textelor sale chiar de la început „... preciziunea, claritatea, documentarea și sobrietatea” [1, p.21]. A finisat munca asiduă din liceu cu susținerea bacalaureatului și cu sărbătorirea publicării celui de-al sutălea articol [1, p.22].

Ca student la facultatea de Litere și Filosofie din București (noiembrie 1925-noiembrie 1928), după ce susține examenele anului II, M.Eliade împreună cu câțiva alți colegi pleacă la Geneva, în scopul elaborării tezei de licență *Contribuții la filosofia Renașterii* [6] obținând o bursă studentească oferită de Societatea Națiunilor. Aici studiază la bibliotecă, ascultă orga și trimite între 6 septembrie-19 noiembrie 1927 la ziarul *Cuvântul* 12 articole care au constituit ulterior *Itinerariul spiritual* [2, p.21-79] al tinerei generații. În primul articol *Idei de orientare* M.Eliade anunță crezul său: „Datoria noastră, a celor mai tineri, e de a ne trudi să pătrundem cât mai adânc în suflete ... Din neliniștea și dorurile și preocupările noastre – vom cunoaște și preocupările reprezentative pe care noi suntem datori să le apărăm și să le impunem ... Și ne va sili să cultivăm, să dezvoltăm, să promovăm în conștiințe germenii fecunzi și specifici. Ne va hotărî să fim noi înșine (...). De aceea pentru noi, – viața lăuntrică e atât de cruntă, de diversă de proteică. În noi, izbândește *Spiritul*. Noi am înțeles că viața își merită suferințele – e pentru a concretiza, a viețui, a actualiza *Spiritul*” [2, p.24-25]. După critica diletantismului din următoarele două articole, M.Eliade în articolul *Între catedră și laborator* se oprește asupra metodelor de cercetare a „autenticilor savanți”. El atenționează: „Metoda lipsită de elanul avântat al entuziasmului, al anticipării, al salturilor în întuneric (necunoscut – *V.T*) – nu culege decât rezultate mediocre... . Metoda însă alăturată patimii ... creează veritabilul tip al savantului. O cercetare științifică ... e exercițiul unui complex de funcțiuni psihice și armonizarea lor. Armonizare fără canoane, pentru că la fiecare nouă experiență contribuțiile funcțiunilor se dozează diferit [2, p.40]. Această armonizare include acordul intim între problemă și conștiința ce intenționează să o rezolve și apelează la resursele lăuntrice, îmbogățite cu experiențe ale personalității savantului, o problemă mare și inedită poate fi rezolvată întotdeauna doar prin „creația personalității [2, p.41], care e posibilă doar în prezența atmosferei alimentată de o puternică cultură spirituală. Asupra acestui moment M.Eliade va insista și în alte articole ale programului său. El va considera **cultura**, teritoriul ce trebuie să devină comun pentru fiecare tânăr al noii generații și „pe care îl cultivă fiecare și din ale cărui roade se înfruptă toți... [2, p.46]. Și continuă: „ Numai în măsura în care a simpatizat cu domeniul, sisteme și oameni străini specialității – se poate numi un *om cult*, poate împrăștia și respira atmosfera culturală” [2, p.46-47]. Cu referire la spiritualitatea religioasă, studentul M.Eliade recomandă colegilor de generație: „ ... să ai încredere în Dumnezeu, dar să lucrezi ca și cum izbânda ar depinde de tine, nu de Dumnezeu” [2, p.71]. În articolul *Final al Itinerariului spiritual*, autorul atenționează asupra faptului că „toate cunoștințele culese rămân corpuri străine, dacă nu sunt cernute, alese și topite de acel sens pe care personalitatea îl imprimă lucrurilor, oamenilor, vieții, morții”. Și „deoarece prețuirea vieții nu o face traiul bun, nici știința omenească, ci valoarea pe care omul și-o dă șieși, lumii și existenței – siguranța și seninătatea creștinului, absența disperării, sunt comori după care sufletele jinduiesc. Și nu se poate ca un suflet de elită să nu ajungă la creștinism, când va fi încercat de experiențe. Noi nu socotim această ajungere ca o refugiere într-un port pe vreme de furtună, sau ca o renunțare la luptă. Ci ca o iluminare lăuntrică, împlinită necesar de funcționarea conștiinței pe toate planurile” [2, p.78].

Prin acest *Itinerariu spiritual*, tânărul student de 20 de ani – M.Eliade, a îmbogățit considerabil consistența vieții spirituale românești și i-a determinat vectorul pe viitor. Despre aceasta ne vorbește rezonanța ce-a produs-o în rândurile generației tinere și, poate și mai convingător, roadele culese ulterior de cultura românească și mondială. Spre exemplu, la 27 noiembrie 1927, fără să-l cunoască personal, Șerban Cioculescu (1902-1988) – viitorul critic și istoric literar, „expert al amănuntului” – aflat la studii în Paris, îi solicită lui M.Eliade *Itinerariul spiritual*: „Mărturisesc că erudiția dumitale în istoria religiilor și culturilor orfice și altele m-a depășit de la început ... Dar sunt un stăruitor și te-am citit de câte ori te-am avut înaintea, negru pe alb, te-am citit cu persecuție, dacă pot spune”. Și continuă în aceeași scriere: „Am fost atras de sinceritatea dumitale, ... de probitatea de anxietate morală ... și de calitatea scrisului dumitale” [1, p.30-31]. În articolul *Un Itinerariu spiritual*, publicat în ziarul *Viața literară*, la 26 mai 1928, Ș.Cioculescu continuă să elogieze erudiția, sinceritatea și expresivitatea lui M.Eliade: „Remarcabilul *Itinerariu spiritual* al domnului Mircea Eliade exprimă cu pasiune, nerv și personalitate crezul generației tinere ... D-sa a exprimat ... trepidant, tumultuos și expresiv o poziție spirituală ca exponent al generației sale” [1, p.31].

Mircea Vulcănescu (1904-1952) – viitorul filosof, sociolog și economist, ce-a murit în închisoarea din Aiud îi scria la 8 noiembrie 1927, rugându-l și el pe M.Eliade să-i trimită numerele lipsă din *Cuvântul* spre a intra în posesia întregului *Itinerariu spiritual*. La 28 noiembrie, le primește, le copiază și le înapoiază: „Noi aici (la Paris – *V.T*) ne-am „smuls” aproape numerele unii la alții și tot atât interes i-au arătat și unii tineri de altă formație intelectuală...” [1, p.32].

Radu Drăgan din Cluj face în *Gândirea* o anchetă asupra generației celor de 20-25 de ani. La 11 iunie 1928 îi scria lui M.Eliade: „Am zis în *Gândirea* că de la generația naționalului ne-am îndreptat spre generația spiritualului, iar pentru cine s-ar îndoi iau de mărturie scrierile domnului Mircea Eliade” [1, p.32].

Această „turnură” de la național spre cultural, conștientizarea ei, așa cum s-a produs, ne-o mărturisește M.Eliade în amintirile sale de mai târziu astfel: „Spre deosebire de majoritatea tinerilor, nu credeam că generația mea avea destin politic, așa cum avusese generația războiului și cum speram că vor avea generațiile care vor veni după noi. Destinul nostru era exclusiv cultural. Aveam de răspuns la o singură întrebare: suntem sau nu capabili de o cultură majoră, sau suntem condamnați să producem, ca până în 1916, o cultură de tip provincial, traversată meteoric, la răstimpuri, de genii solitare ca Eminescu, Hasdeu, Iorga?” [3, p.291-292].

Itinerariul spiritual, deși e întocmit de M.Eliade la anul III de Universitate – e rodul muncii mai îndelungate, începute, după cum s-a menționat, încă pe băncile liceului „Spiru Haret”. Aceasta se datorează cărților și profesorilor. Anume cărțile *Manualul* lui Epictet și *Către sine însuși* a lui Marc Aureliu pare să-l fi convins să se adreseze către confracții săi de generație. Într-un comentariu la cărțile filosofilor sus-numiți, proaspăt citite, M.Eliade va scrie în *Vlăstarul*, nr.2 din ianuarie 1925: „Mă conving pe zi ce trece că fără seriozitate, fără muncă și fără suflet, o să sfredelim pământul cu călcâiele și mai departe n-o să mergem (...). Drept e că majoritatea generației poartă în trupuri bolnave un suflet uscat sau fărâmițat de viermii oboselii și îndoielii, dar nu-i mai puțin drept că mulți dintre frații mei întru suferință se zbuuciumă conștiinți de sufletul lor ... Anarhia postbelică, zăduful, stricăciunea, nebunia n-au făcut decât să oțelească sufletele lor. Rezistența va fi cu atât mai îndârjită, cu cât iureșurile vor fi mai aprige; dușmanii din afară și, mai ales, cei dinăuntru le vor căli sufletele” [4, p.205-206]. Pe lângă cărțile lui M.Eminescu, Bogdan-Petriceicu Hasdeu, N.Iorga nu trebuie neglijate nici cele ale lui Vasile Pârvan, de la care a înțeles „rostul istoriei”. Într-un comentariu la lucrarea lui Vasile Pârvan *Începuturile vieții romane la gurile Dunării* publicat în *Universul literar*, nr.6 din 8 februarie 1925 sub titlul *O sinteză istorică a dlui Pârvan*, M.Eliade va menționa: „Dl Vasile Pârvan e unul din puținii care au înțeles rostul și ființa istoriei. A înțeles menirea documentului și valoarea studiului său; a înțeles trecutul nu ca un prilej de citații și de hârtie tipărită, ci ca un aspect al aceleiași vieți mărețe, care ne învăluie, ale cărei forme s-au repetat neconținut în omenire. De aceea judecă faptele trecutului neîndepărtându-se niciodată .... și păstrând temeinic contactul cu realitatea” [4, p.212].

Deși Mircea Eliade a avut la Universitate în calitate de profesori de filosofie așa personalități ca Petre P. Negulescu (1872-1951), Mircea Florian (1888-1960), Constantin Rădulescu-Motru (1868-1957) ș.a., totuși cea mai puternică influență formativă, după cum rezultă din propriile mărturisiri, au avut-o Nicolae Iorga (1871-1940), Vasile Pârvan (1882-1927) și, îndeosebi, Nae Ionescu (1890-1940). Fără aceștia ar fi fost de neînchipuit „producerea fenomenului M.Eliade”, a *Itinerariului spiritual* și, în fine, a ceea ce a rodit generația tânără de atunci. Într-un studiu „... Și un cuvânt al editorului”, publicat cu ocazia editării culegerii de articole ale lui Nae Ionescu din perioada 1926-1933, apărută în timpul vieții lui Nae Ionescu sub denumirea *Roza vânturilor*, sub îngrijirea lui M.Eliade, ultimul scria: „Studentii nu caută la Universitate numai o bună și precisă învățătură. Caută, mai ales, o metodă de viață și de gândire; un maestru spiritual, adică un om destul de sincer .... Nu este de loc întâmplător că cei trei profesori care au condus generațiile de studenți de la 1900 încoace – Nicolae Iorga, Vasile Pârvan, Nae Ionescu – au mărturisit toți trei o conștiință tragică a existenței... Și cu toate acestea, în lecțiile și conferințele acestor trei mari învățători ai neamului nostru – au aflat generații întregi de studenți adevărata lor hrană spirituală, și fundamentarea teoretică a unei vieți autentice și creatoare. Este una din caracteristicile culturii românești moderne această conștiință tragică a existenței (Eminescu – Hasdeu – Iorga – Pârvan – Nae Ionescu) ... [5, p.274]. Existența e tragică prin faptul că numai murind omul își găsește liniștea. De-aceia liniștirea, oprirea în loc este „ispita împotriva vieții”. Atâta timp cât ești în viață, consideră M.Eliade, „... nimic nu este pierdut. Orice rigiditate, orice împietrire, poate fi însă fatală. De aceea, groaza pe care o mărturisește Nae Ionescu față de orice fenomen de „moarte în viață”, de oprire pe loc; fie el fenomen individual, trădat prin sterilitate fizică și spirituală, fie fenomen social, trădat prin descoperirea formelor de viață civilă care i se subsumează. Nimeni, în afară de Mihai Eminescu, n-a scris cu atâta emoție și atâta severitate, despre „moartea în viață”, despre blestemul nerodirii, ca Nae Ionescu” [5, p.279]. Și conchide M.Eliade: „A fi viu, și a rodi – aceleași criterii care orientau problematica omului domină și istoria unui neam. Omul se verifică prin viața și capacitatea sa de rodire” [5, p.282]. La un bilanț parțial al „rodniceii” generației sale M.Eliade va constata: „... în matematică (Gr.Moisil, Țiteica și N.Teodorescu), în filosofie (C.Noica, E.Cioran), în sociologie (H.H.Stahl și Tr.Herseni), literatură (An.Holban, Mihail Sebastian, Ion Biberi, Dan Botta), regie de teatru (Haig Acterian) ...” [1, p.32].

În încheiere menționăm cu regret sincer, că astăzi s-au întezit pe toate fronturile, inclusiv și peste hotare (D.Dubuisson, spre ex.) atacurile, promovate sub masca „demitizării” operei și personalității lui M.Eliade (după M.Eminescu, N.Iorga ș.a). Lucru extrem de urât și periculos, îndeosebi pentru formarea actualei generații tinere. Aceștia trebuie să decidă de partea cui stă modelul formativ, rodnicia spirituală și de partea cui – reavoința distructivă.

Referințe:

1. Handoca Mircea. Viața lui Mircea Eliade. Ed. a 2-a revizuită și adăugită. - Cluj-Napoca: Dacia, 2000. - 288 p.
2. Eliade Mircea. Itinerariu spiritual // Eliade Mircea. Lucrurile de taină: Eseuri. - București: Eminescu, 1995, p.21-79.
3. Râpeanu Valeriu, Iorga Nicolae, Eliade Mircea. Polemici. Controverse. Elogii. Ed. a 2-a (ed.1 ap.1993). - București: Lider. - 334 p.
4. Eliade Mircea. Epictet și Marc Aureliu // Eliade Mircea. Cum am găsit piatra filosofală: Scrieri de tinerețe 1921-1925. - București: Humanitas, 1996, p.205-206.
5. Eliade Mircea. ... Și un cuvânt al editorului // Ionescu Nae. Roza vânturilor, 1926-1933. - Chișinău: Hyperion, 1993, p.270-284.
6. Eliade Mircea. Contribuții la filosofia Renașterii (Itinerar italian): Colecția „Capricorn”. - București, 1984. - 174 p.

Prezentat la 04.04.2007